

Pääkirjoitus

Ohjaus kuuluu yksilön elinikäiseen oppimiseen

Pentti Nikkanen

Erikoistutkija, KT, dosentti
Jyväskylän yliopisto / Koulutuksen tutkimuslaitos
pentti.nikkanen@ktl.jyu.fi

Marja-Leena Stenström

Erikoistutkija, YTT, dosentti
Jyväskylän yliopisto / Koulutuksen tutkimuslaitos
marja-leena.stenstrom@ktl.jyu.fi

Viime vuosina on Euroopan unionin alueella kiinnitetty erityistä huomiota kilpailukyyn lisäämiseen ja elinikäisen oppimisen edistämiseen. Kilpailukykyä voidaan parantaa paremman osaamisen avulla. Osaaminen puolestaan liittyy tietojen ja taitojen oppimiseen. EU:n ja OECD:n arvioinneilla on haluttu seurata, miten ohjaus tukee elinikäistä oppimista. Inno-

vatiivisista tietoyhteisöistä eli oppivista työyhteisöistä ja oppivista alueista ollaan edelleen kiinnostuneita, mutta painopistettä on haluttu siirtää oppimisen ohjaamiseen. Ohjaus onkin nyt keskeinen puheenaihe. Se ilmenee muun muassa seuraavassa esiteltävistä toimenpiteistä ja hankkeista:

Syksyllä (6. – 7.11.) järjestetään Jyväskylän Paviljongissa EU-puheenjohtajakauden **elinikäisen ohjauksen kongressi**

(Conference on Lifelong Guidance Policies and Systems. Building the Stepping Stones; <http://ktl.jyu.fi/ktl/guidance> 2006). Konferenssi yhtäältä seuraa, mitä EU:n jäsenmaiden opetusministerien vuonna 2004 tekemistä ehdotuksista on saatu aikaan, miten kokemusten vaihtoa on edistetty yli jäsenmaiden ja toisaalta, miten jäsenmaiden keskinäistä vertaisoppimista tuetaan vuosina 2007–2013. Konferenssin järjestäjänä toimii Koulutuksen tutkimuslaitos yhteistyössä Suomen opetusministeriön, Suomen työministeriön sekä Euroopan Komission kanssa. Konferenssi on tarkoitettu jäsenmaiden valituille edustajille.

Eurooppalainen ohjaustutkimuksen foorumi (European Guidance & Counselling Research Forum, EGCRF; <http://www.guidanceeurope.org>) on rakennettu viiden Euroopan maan (Englanti, Tanska, Suomi, Slovenia ja Kreikka) yhteistyönä¹. Ohjaustutkimuksen foorumin sivustolla ohjauksen tasa-arvoista saatavuutta lähestytään kahdesta näkökulmasta: Sivustolle on koottu aiheesta ohjauksen tasa-arvoisen saatavuuden käytännön ongelmista ja erilaisista käytännön ratkaisuksista ohjauspalvelujen tuottamiseksi. Lisäksi sivustolle on koottu ohjausalalla tehtyä tutkimusta. Sivusto on tarkoitettu kaikille ohjauksesta kiinnostuneille: 1) hallinnon edustajille, 2) tutkijoille, 3) kouluttajille, 4) ohjausalan ammattilaisille ja opiskelijoille, 5) päätöksentekijöille ja 6) poikkialueellisille yhteistyöverkostoille. Ohjauspalvelujen kehittämiseksi tarvitaan tutkimuksellista näyttöä erilaisten ratkaisujen vaikuttavuudesta, tehokkuudesta ja käyttökelpoisuudesta.

Ohjausalan osaamiskeskus on perustettu Jyväskylään. Sitä voidaan pitää merkittävänä panostuksena eri aloilla tapahtuvaan ohjauksen kehittämiseen Suomessa. ”Osaamiskeskuksen toimikausi alkoi 1.1.2006 ja päättyi 31.12.2011. Osaamiskeskus kokoaa yhteen olemassa olevaa ohjausalan asiantuntijuutta, ja yhteistyön tavoitteena on kehittää ohjausalan opetuksen ja tutkimuksen osaamiskeskittymä. Toimintaperiaatteena on mukana olevien tahojen kesken aktivoitua kansallisiin ja kansainvälisiin kehittämishankkeisiin ja projektien hakukierroksiin. Ohjausalan osaamiskeskus rinnastetaan hallinnollisesti yliopiston monitieteisiin tutkimusyksiköihin. Yhdistämällä yliopiston eri yksiköiden ohjausalan tutkimuksen ja opetuksen asiantuntemus luodaan hyvät edellytykset vahvalle ja käytännön kehittämistyötä tehokkaasti tukevalle tutkimukselle. Ohjausta koskeva tutkimus on olennainen osa osaamiskeskuksen toimintaa. Osaamiskeskuksella on johtoryhmä, joka vastaa keskuksen strategisesta kehittämisestä sekä hankealoitteiden ja kumppanuushankkeiden valmisteluista.

Suunnitteluvaiheessa Ohjausalan osaamiskeskuksen tehtäväkenttää on alustavasti hahmotettu käyttäen hyväksi jäsenystä, joka on käytössä OECD:n ja EU:n toimittamassa ohjauksen julkista päätöksentekoa koskevassa käsikirjassa (Euroopan unionin neuvosto. 2004). Tämä sen vuoksi, että tulevaisuudessa EU:n jäsenmailta kerättäneen tietoa ohjauksen järjestämisestä näiden päätöksiköiden mukaan. Tämä jäsenyys sallii kansalliset painotukset ja toiminnalliset ratkaisut, mutta helpottaa tiedon tuottamista ja vertaisoppimiseen tarvittavan tiedon etsimistä muista jäsenmaista. Jäsenyyksen

¹Suomen osalta Eurooppalaisen ohjaustutkimuksen foorumin taustalla olevassa projektiryhmässä kehittäjänä ja suomalaisena kontaktihenkilö toimii Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkija Merja Karjalainen (merja.karjalainen@ktl.jyu.fi).

taustalla on 37 maassa vuosina 2001 – 2004 toteutettu arviointitutkimus. Jäsenyksen mukaan elinaikaisen ohjauksen tulisi kattaa seuraavat neljä toimintakokonaisuutta: 1) nuorten ohjaus, 2) aikuisten ohjaus, 3) ohjauksen saatavuuden parantaminen sekä 4) ohjausjärjestelyjen kehittäminen (OECD 2004).

Ohjausalan koulutus- ja tutkimusyksikkö toimii Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa. Opinto-ohjaajien koulutus aloitettiin vuonna 1973. Koulutusyksikkö on toinen yliopistotasoinen ohjausalan koulutuspaikka maassamme. Kelpoisuuskoulutusta toteutetaan opinto-ohjaajien monimuotokoulutuksena (60 op) sekä ohjausalan maisteriohjelmalla (120 op). Lisäksi koulutusyksikkö osallistuu ohjausalan tieteelliseen jatkokoulutukseen sekä alan täydennyskoulutukseen. Ohjaajakoulutuksen osaaminen vahvistaa opettajankoulutuksen mahdollisuuksia tarjota myös tuleville opettajille heidän tarvitsemiaan ohjauksellisia valmiuksia. Jyväskylän yliopiston ohjausalan asiantuntemuksen uutena vahvuutena ovat ohjausalan määrääkainainen professuuri sekä 1.1.2006 perustettu Ohjausalan osaamiskeskus, jota jo edellä kuvattiin.

Ohjauksen merkitys korostuu myös työpaikalla oppimisessa

Suomalaisessa koulujärjestelmässä työssäoppimisjaksot ovat tulleet osaksi koulutusta toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa ja lisäksi ammattiosaamisen näytöt on otettu käyttöön syksyllä 2006. Näyttöjen kokeiluvaiheen kokemukset (Stenström & Laine 2006) osoittavat, että näytöt ovat vaikuttaneet yrityksiin oppimisympäristöinä siten, että työpaikkaohjaajat pohtivat enemmän omia työtehtäviään ja -menetelmiään sekä omaa rooliaan kuin aikaisemmin. Opis-

kelijan ohjaaminen saa työpaikkaohjaajat miettimään tarkemmin omia työtehtäviään, jotta he osaavat paremmin neuvoa opiskelijoita.

Työssäoppimisen ohjaus ja arviointi ovat haasteellisia työssäoppimisen kehittämisessä. Ohjausta ja arviointia voidaan tarkastella oppimisen näkökulmasta. Koulussa tapahtuva oppiminen on uusintavaa eli suhteellisen pysyvissä olosuhteissa tapahtuvaa oppimista. Uudistava oppiminen puolestaan pyrkii löytämään muuttuvissa olosuhteissa uusia ajattelu- ja toimintamalleja. Rutiinien muuttaminen edellyttää reflektiivistä tarkastelua. Työssäoppimisjaksoille tulevat nuoret ovat usein ensimmäisessä työpaikassaan vaille työkokemusta, mutta heitä voidaan ohjata reflektiivisesti tarkastelemaan oppimista. Kokemuksellinen oppimisen mallissa on elementtejä uudistavan oppimisen suuntaan. Uudistavalle oppimiselle on tyypillistä, ettei se tapahdu sattumalta kokemusperäisesti, vaan ohjatusti ja tietoisesti (ks. Ruohotie, 1998; Saarinen, 2000).

Työpaikkaohjausta ja -oppimista tarkasteltiin myös jo päättyneessä Taitava Keski-Suomi -hankkeessa. Kyseinen hankkokokonaisuus muodostui joukosta kehittämishankkeita, joita yhdisti pyrkimys ammatillisen koulutuksen laadun ja arvostuksen kohottamiseen sekä työelämäyhteistyksen kehittämiseen. Tutkimusaineisto oli varsin laaja. Tietoa kerättiin kyselylomakkein ja haastatteluin. Tutkimustulosten mukaan työssäoppiminen oli pääosin hyvätasoista ja laadukasta eivätkä työssäoppimisen järjestelyt, opiskelijoiden ohjaus ja oppimistulokset olennaisesti eronneet Keski-Suomen maakunnan eri osissa. Työssäoppimisen ohjausta on kehitetty opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti, ja työssäoppimisen järjestämisen yleiset periaatteet (kuten kirjalliset sopi-

mukset, työpaikkaohjaajien koulutus yms.) toteutuivat tutkimuksen mukaan erinomaisesti Keski-Suomessa. Opiskelijoiden kokemukset työyhteisöistä olivat pääosin positiivisia. Jonkin verran he olivat kokeneet myös puutteita ohjauksessa ja saaneet työyhteisöissä negatiivisiakin kokemuksia. Työelämän organisaatioissa työssäoppiminen koettiin useimmiten hyödyllisenä ja tarpeellisenä työelämälle yleensä ja spesifisti omalle organisaatiolle. Työssäoppimisella nähtiin olevan positiivista merkitystä opiskelijoiden työllistymisessä sekä uuden työvoiman rekrytoinnissa. Työssäoppimisen koettiin myös yleensä edistäneen työyhteisöjen ja niiden työntekijöiden omia oppimisprosesseja. Toiminnan keskeisillä osa-alueilla eli työssäoppimisessa, verkostoitumisessa ja työyhteisöjen oppimisessa saatiin aikaan merkittäviä tuloksia (ks. Tynjälä, Virtanen & Valkonen 2005; Tynjälä, Nikkanen, Volanen & Valkonen 2005).

Ammattikasvatuksen aikakauskirjan tämänkertaista satoa

Tutkijat Seija Nykänen, Merja Karjalainen ja Lea Pöyliö tarkastelevat artikkelissaan ammatillisten oppilaitosten ohjauspalvelujärjestelyjä osana opiskelijan elinikäistä opinpolkua ja sen edellyttämiä yksilön elinikäisen ohjauksen palvelutarpeita. Asiakkaiden ohjaustarpeet ovat moninaisia. Kirjoittajat kiinnittävät huomiota siihen, että yksittäinen organisaatio tai työntekijä pystyy harvoin vastaamaan asiakkaan kaikkiin tarpeisiin. Siksi ohjaustarpeisiin vastaamiseksi heidän mielestään tarvitaan organisaation sisäistä ja alueellista, moniammatillista yhteistyötä. Kirjoittajat luettelevat alueelliselle ohjauksen yhteistyölle paljon erilaisia haasteita.

Kasvatuspsykologian, erityisesti opinto-ohjaajakoulutuksen professori Marjatta Lairio yhdessä KM Elina Kujalan ja KM Jaana Makkosen kanssa kiinnittävät artikkelissaan huomiota siihen, että ”ihmiset oppivat elämällä”. Kirjoittajat korostavat teoriaperusteluina, että oppiminen ei rajoitu ainoastaan formaaleihin oppimisympäristöihin, vaan ihmisten merkittävät oppimiskokemukset liittyvät suurelta osin moninaisiin arkipäivän tilanteisiin ja erilaisissa rooleissa toimimiseen. Kirjoittajat esittelevät Peter Alheitin (1994) lanseeraaman biografisen oppimisen käsitteen, jonka mukaan ”oppimisessa yksilön elämänhistoriaan liittyvät kokemukset ovat oppimisen lähtökohta ja voimavara”. Biografista oppimista apuna käyttäen voidaan yksilöitä paitsi valmentaa hyödyntämään tietoaan, taitojaan ja kokemuksiaan, niin myös tukea ja voimaannuttaa oman elämänsuunnitelman hallintaan.

Opetuspäällikkö Mervi Pekkari ja dosentti Seija Mahlamäki-Kultanen ovat paaneutuneet artikkelissaan lukion opinto-ohjauksen strategiaan haasteisiin. Artikkelin perustuu Pekkariin esitarkastuksessa olevaan väitöstutkimukseen ”Ohjauskustelu nuorten lukio-opintojen ja uran pohdinnan tukena”. Tämä kvalitatiivinen tutkimus tehtiin helsinkiläisessä lukio-kontekstissa, joten tulokset eivät ole tutkimuksen luonteen vuoksi yleistettävissä. Mutta saadut tulokset johtavat lukijan syvempään pohdiskeluun opinto-ohjauksesta, opinto-ohjaajan ammattitaidosta ja vastuusta. Jokaisella opiskelijalla on oikeus hyvään ohjaukseen. Jo aiemmin OPEPRO-hankkeessa (Nikkanen, Arffman, Huttunen & Välijärvi 2000, 117-156) havaittiin, että opinto-ohjauksen määrä oli vähentynyt.

FT Eija Honkosen mukaan opinto-ohjaus on ammatillisessa erityisopetuksessa

osin selkiintymätöntä. Silloin, kun opinto-ohjauksen kuvaus ja toiminta on kirjoitettu toiminnan tasolle, toimijat kokevat myös opinto-ohjauksen toimivan suunnitellulla tavalla. Honkonen kiinnittää huomiota mm. siihen, että erityisopiskelijalla tulee opintojen edetessä olla aitoa valinnaisuutta. Honkosen tutkimustulosten mukaan näyttävät integroidut erityisopiskelijat saavan saman opinto-ohjauksen kuin muutkin, mutta eivät yksilöllistettyä ohjausta. Honkanen päätelee, että opinto-ohjauksen ja erityisopetuksen moniammatillista yhteistyötä tulisi tiivistää. Samaa asiaa korostivat edellä jo tutkijat Seija Nykänen, Merja Karjalainen ja Lea Pöyliö.

Kehittämispäällikkö Tuovi Hakulinen-Viitanen, lehtori Pirjo Havukainen, koulutuspäällikkö Leena Koivumäki ja ylitarkastaja Marjaana Pelkonen ovat artikkelissaan kuvanneet perhehoitotyön erikoistumisopinnoissa olevien opiskelijoiden ja heidän opettajiensa näkemyksiä oppimisesta perhehoitotyössä. Tutkimus liittyi Maailman terveysjärjestö WHO:n Family Health Nurse -projektiin. Tutkimus koski Suomessa kahta ammattikorkeakoulua, joissa oli mahdollisuus perhehoitotyön erikoistumisopintoihin opisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneille. Tulosten mukaan opiskelijoiden keskeinen motiivi osallistua erikoistumisopintoihin oli amatillinen tarve, tarve amatilliseen kasvuun. Opiskelijat halusivat kehittää uusia menetelmiä. Opiskelu antoi heille valmiuksia itseohjautuvaan opiskeluun ja tiedonhankintaan. Tärkeä tulos oli, että myös opettajat kokivat oppineensa erikoistumisjakson aikana. Opettajat siirtyivät tiedon jakajista ohjaajiksi.

KT Sissi Huhtalan ja KT Marjo-Riitta Järvisen artikkelin otsikkona on "Arvi-

ointi on aina hieman vastenmielistä, mutta kuitenkin ammattiin kuuluvaa" - Arviointi opettajan työssä. Artikkelin heittää mielenkiintoa heti alusta lähtien, kun kirjoittajat poimivat opettajien täydennyskoulutuspäivillä esittämiä metaforia arvioinnista. Niistä esimerkkinä pari: "Arviointi on kuin suojuoksua." "Arviointi on kuin suklaarasia". Artikkelissa keskitytään erityisesti arvioinnin kokemiseen, erilaisiin oppijoihin ja ammattiosaamisen näyttöjen arviointiin liittyviin haasteisiin. Lopuksi kirjoittajat pohtivat, mistä opettajat tunnustavat oman opetuksensa laadun, riittääkö opettajan arviointiosaaminen uusien haasteiden edessä ja miten opettajien arviointityötä voitaisiin tukea.

Käsillä olevaan aikakauskirjaan sisältyy myös Kari Salon ja Mervi Frimanin laatima "Katsaus akateemiseen kasvatustieteelliseen ammattikorkeakoulututkimukseen". Siinä tiivistetään ammattikorkeakouluihin kohdistuneiden 33 kasvatustieteen väitöskirjatutkimustulosten pohjalta näkymä ammattikorkeakouluja koskevan kasvatustieteellisen tutkimuksen nykytilasta Suomessa. Kirjoittajien mukaan väitöskirjojen analyysistä ilmenee muun muassa, että kyseiset akateemisina väitöskirjatutkimuksina tarkastellut, lähes yksinomaan suomenkielisinä esitetyt tutkimukset olivat korostuneesti kvalitatiivisia menetelmiltään, suuntautuivat kaikki "kotimaan markkinoille" sekä poikkesivat esitysmuodoltaan kansainvälisten ja tieteellisten artikkelien esittämisen trendeistä.

Viimeisenä, mutta ei vähempiarvoisena on johtaja KT Olli Luukkaisen haastattelu, jossa nousee esiin muun muassa kysymys "Millä tavalla amatillisessa koulutuksessa turvataan lähivuosina tasa-arvoinen oppimismahdollisuus maan kaikissa osissa?" Luukkainen on huolissaan

ammattillisessa peruskoulutuksessa työs-kentelevien opettajien riittävydestä. Hän tuntee asiaa perinpohjaisesti, koska hän johti 1990-luvun loppupuolella siihen asti laajinta Suomessa toteutettua opettajan-koulutuksen ennakoitihanketta, OPEPRO-projektia. Siinä ennakoitiin opettajatarpeita sekä peruskoulun, lukion että ammatillisen koulutuksen osalta. Haastattelusta ilmenee monia mielenkiin-toisia asioita, esimerkiksi se, että amma-tillisessa peruskoulutuksessa on tälläkin hetkellä 90-luvun lopun tapaan noin nel-jäsosa opettajista vailla kelpoisuutta.

Lopuksi haluamme esittää lämpimät kiitokset tämän numeron artikkeleiden kirjoittajille ja muille myötävaikuttajille.

Lähteet:

Alheit, P. 1994. "The biographical question" as a challenge to adult education. *International Review of Education* 40, 3-5, 283-298. European Guidance & Counselling Research Forum, EGCRF; <http://www.guidance europe.org>

Euroopan unionin neuvosto. 2004. Ehdotus: Neuvoston ja neuvostossa kokoontuvien jäsenval-tioiden hallitusten edustajien päätöslauselma poli-tiikkojen, järjestelmien ja käytäntöjen tehostami-sesta elinaikaisen ohjauksen alalla Euroopassa. 9286/04. EDUC 109. SOC 109. (OR.en). http://europa.eu.int/comm/education/ poli-cies/2010/doc/resolution2004_en.pdf. Tulostet-tu 25.9.2006.

Eurooppalainen ohjaustutkimuksen foorumi (European Guidance & Counselling Research Forum, EGCRF; <http://www.guidance europe.org>)

Jyväskylän yliopiston ohjausalan osaamiskes-kus Luonnos toimenpideohjelmaksi 2006 2001. 10.5.2006. Julkaisematon lähde.

Nikkanen, P., Arffman, I., Huttunen, U. & Välijärvi, J. 2000. Koulun ja työelämän yhteistyö oppimisen monipuolistajana. Teoksessa: J. Välijär-vi (toim.) *Koulu maailmassa - maailma*

koulussa. Haasteet yleissivistävän opetuksen ja opettajankoulutuksen tulevaisuudelle. Opetus-hallitus. Opettajien perus- ja täydennyskoulu-tuksen ennakoitihankkeen (OPEPRO) selvitys 9. Helsinki: Hakapaino, 117-156.

OECD. 2004. *Career guidance: A handbook for Policy Makers*. Paris.

Ruohotie, P. 1998. *Motivaatio, tahto ja oppi-minen*. Helsinki: Edita.

Saarinen, H. 2000. Työssäoppimisen käynnis-täminen oppilaitosten ja yritysten yhteistyössä. Teoksessa P. Ruohotie, J. Honka & L. Mustonen (toim.) *Työssäoppimisen haasteet ammattikasva-tukselle*. Julkaisu D: 126. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, 213-221.

Stenström, M-L. & Laine, K. (toim.). 2006. *Quality and practice in assessment: New appro-aches in work-related learning*. University of Jyvä-skylä. Institute for Educational Research.

Tynjälä, P., Virtanen, A. & Valkonen, S. 2005. Työssäoppiminen Keski-Suomessa. *Taitava Keski-Suomi -tutkimus, osa I*. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita 23.

Tynjälä, P., Nikkanen, P., Volanen, M. V. & Valkonen, S. 2005. Työelämäyhteistyö ammatilli-sessa koulutuksessa ja työyhteisöjen oppiminen. *Taitava Keski-Suomi -tutkimus, osa II*. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimus-lauseita 24.